

Германські мови

УДК 811.111'34

**ТОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ІНТОНАЦІЇ МІСЬКИХ
ДИНАМІЧНИХ ПЕЙЗАЖНИХ ОПИСІВ АНГЛОМОВНОЇ ПРОЗИ**

**TONAL FEATURES OF INTONATION OF ENGLISH URBAN
DYNAMIC LANDSCAPE DESCRIPTIONS**

Гуменюк І.Л.,

<http://orcid.org/0000-0003-0412-8389>

кандидат філологічних наук, старший викладач

кафедри практики англійської мови

Сумського державного педагогічного університету

імені А.С.Макаренка

У статті подано результати аудитивного аналізу тональних характеристик інтонаційного оформлення англомовних міських динамічних пейзажних описів. Аналіз було здійснено аудиторами-фонетистами згідно із розробленими класифікацією лінгвістичних ознак англомовних пейзажних описів, програмою та методикою експериментально-фонетичного дослідження. Під час вивчення розглядуваного виду міських пейзажних описів на матеріалі англомовних прозових творів досліджувалися наступні тональні характеристики інтонації динамічних описів міста: тональний рівень такту, функціонування різних типів шкал, термінальних тонів, тонального діапазону, розподіл тональних інтервалів між інтоногрупами й між ділянками інтонаційного контуру кожної з них.

У результаті аналізу запропонованих динамічних фрагментів були виявлені тональні параметри інтонаційної організації досліджуваних замальовок міста, які вирізняють їх споміж інших видів пейзажних описів: висхідний середній підвищений такт, поступово спадна ступінчаста і поступово спадна ступінчаста шкала з порушеною поступовістю, а також усічена шкала, високі й низькі алотони спадного й висхідного тонів, розширений тональний

діапазон. Тісний смисловий зв'язок у динамічних описах забезпечується завдяки високій рекурентності нульового тонального інтервалу між інтоногрупами, у той час як на ділянках "шкала-ядро" та "ядро-затакт" такий інтервал маніфестує початок реалізації рівного або спадного термінального тону і низького рівного затакту. Отримані результати можуть бути корисними для подальших лінгвістичних розвідок у галузі експериментальної фонетики, текстології та компаративної лінгвістики.

Ключові слова: аудитивний аналіз, міські динамічні пейзажні описи, інтонаційне оформлення, тональний рівень такту, шкала, термінальний тон, тональний діапазон, тональний інтервал.

The article presents the results of the auditory analysis of tonal features in the intonation organization of English urban dynamic landscape descriptions. The auditory analysis was held by phoneticians according to the advanced classification of linguistic features of English prose landscape descriptions as well as in terms with the program and methodology of an experimental-and-phonetic research. While analyzing landscape descriptions from English prose literary works the following tonal features in intonation organization of urban dynamic landscape descriptions were studied: pitch level of the head, functioning of different head types, terminal tones, variations of pitch range, distribution of pitch intervals at the intonation groups junctures and at their segments. The analysis of the selected fragments resulted in defining pitch parameters of the oral actualization of urban dynamic landscape descriptions. The mid rising head, gradually descending and broken descending stepping heads, checked head, high and low allotones of falling and rising terminal tones, widened pitch range prove to distinguish the descriptions under study from other kinds of landscape descriptions. The semantic link between sentences in urban dynamic landscape descriptions is realized due to the high recurrence of zero pitch interval at the intonation groups juncture. At the same time this interval manifests the starting point of level or falling tone and its low level tail realization. The obtained results may be applied in further linguistic research of different types and kinds of

descriptions in the fields of experimental phonetics, text linguistics and comparative linguistics.

Key words: auditory analysis, urban dynamic landscape descriptions, pitch level of the head, head types, terminal tone, pitch range, pitch interval.

Опис як одна із композиційно-мовленнєвих форм тексту часто потрапляє у фокус уваги мовознавців. Одним із його видів є пейзажний опис, який отримав всебічне висвітлення у різних галузях лінгвістики. Зокрема, досліджується його граматична структура [4, с. 75—77; 8, с. 128—132], функціонування у канві художнього тексту [1, с. 33—39; 7], лексичне наповнення [7], стилістичні засоби зображення оточуючого середовища [9, с. 137—141; 10, с. 21]. Проте на тлі поліаспектного розгляду опису природи як важливого компоненту будь-якого художнього твору спостерігається певна прогалина у дослідженні його інтонаційної організації. Увага саме до просодичної організації описів природи викликана й тим, що саме інтонація, зокрема тональна підсистема, здатна відігравати значну роль у віднесенні описового фрагменту до певного типу або виду або визначенні ступеню його емоційності.

Тому метою нашої праці є встановлення тональних характеристик в інтонаційному оформленні міських динамічних пейзажних описів англomовної прози шляхом виконання їхнього аудитивного аналізу.

Методологічним підґрунтям нашого дослідження стали теоретичні положення фонетики й фонології щодо механізмів і закономірностей функціонування фонетичних засобів в актуалізації озвученого тексту [5; 11, с. 114—122], принцип збереження емоційно-прагматичного потенціалу висловлення [6, с. 186—191], який слугував вихідним принципом для встановлення емоційно-прагматичного потенціалу (далі ЕПП) англomовних міських динамічних пейзажних описів (далі ДМО).

Задля проведення аудитивного аналізу корпус експериментального матеріалу було розподілено на типи і види за обґрунтованою нами робочою класифікацією [3, с. 165—169]. Крім того, нами була розроблена комплексна програма й методика дослідження [2, с. 161—165], відповідно до яких здійснювалося експериментальне визначення тональних характеристик реалізації англомовних міських динамічних пейзажних описів. Згідно з програмою експериментального дослідження, було здійснено підбір мовного матеріалу, проведено аудитивний аналіз англомовних міських динамічних пейзажних описів аудиторами-фонетистами, а також виконано лінгвістичну інтерпретацію результатів дослідження.

Отримані дані щодо частоти тонального рівня початку шкали свідчать про те, що ДМО притаманне домінування середнього підвищеного такту (61,54%). При цьому було зафіксовано відсутність низького тонального рівня початку шкали. Рух тону на першому наголошеному складі шкали, здебільшого, висхідний. Крім того, рівний та спадний рух тону на такті в ДМО зафіксовано у випадках, коли високий передтакт передує першому наголошеному складу (для рівного такту) або другий наголошений склад шкали вимовляється зі спеціальним підйомом (для спадного такту).

Результати аналізу руху тону на першому наголошеному складі шкали ДМО свідчать, що середній підвищений і високий тональні рівні такту є найрекурентнішими (61,54% і 34,62% відповідно). Виявлена закономірність пояснюється тим, що високий такт у поєднанні зі спадним тоном у завершенні інтонаційної групи (далі ІГ) сприяє передачі динамічності опису й позначає перехід від комунікативно-мовленнєвих форм інших видів (оповідь, роздум) до динамічного опису. Крім того, середній підвищений початок шкали маніфестують ІГ, які містять нову думку та можуть бути інформаційними/емоційними центрами інших видів описів.

Установлено, що в ДМО наявні усічена й повна шкали, серед різновидів якої найчастотнішими є поступово спадна ступінчаста і поступово спадна ступінчаста з порушеною поступовістю. Висока рекурентність усіченої шкали

(61,90%) в ДМО пов'язана з подрібненим членуванням на ІГ, високим рівнем їхньої емоційності та з модифікаціями темпу впродовж звучання описів. Доля поступово спадної ступінчастої шкали з порушеною поступовістю у ДМО (42,66%) досить висока, що пояснюється тим, що вона властива описам з високим рівнем ЕПП. Таке інтонаційне оформлення сприяє інтенсифікації семантично вагомим лексем та передачі кульмінаційних моментів опису, підвищуючи таким чином ступінь його емоційності. Дещо менші показники поступово спадної ступінчастої шкали (40,64%) вказують на наявність ІГ, яким притаманна статичність деталей опису та які не є кульмінаційними або емоційними центрами фрагментів.

Дані щодо частоти актуалізації типів шкал у ДМО вказують на високу рекурентність поступово спадної ступінчастої шкали і поступово спадної ступінчастої шкали з порушеною поступовістю. Саме остання з двох вище згаданих шкал у поєднанні з модифікаціями гучності й темпу, складним ритмом, розширенням тонального діапазону (розширений → широкий), перепадами тонального інтервалу на ділянках інтонаційного контуру сприяє підвищенню рівня ЕПП міських динамічних пейзажних описів. Поступово спадна ступінчаста шкала в ДМО зафіксована в ІГ, які не несуть вагомості чи нової інформації і виступають фоном для кульмінаційних ділянок описів. На зростання динаміки описів впливає й оформлення окремих ІГ усіченою шкалою, яка домінує саме в динамічних описах, де вона у сполученні з модифікаціями темпу сприяє передачі їх емоційної напруги та зростання рівня їхнього ЕПП.

Щодо ролі термінального тону в оформленні ДМО, то в таких уривках зафіксовано переважання низьких тонів (спадного – 29,03% і висхідного – 14,51%). Наприклад: *"But the 'glorious ,sun,§ ,rising,§ 'seemed to `strike those ,words,§ that 'burden of the ,night,§ 'straight and 'warm to his ,heart§ in its 'long 'bright ,rays. || And 'looking a ,long them,§ with 'reverently 'shaded ,eyes, § a 'bridge of 'light appeared§ to 'span the 'air bet'ween him and the ,sun,§ while the 'river*

sparkled under it. ||" [14]. У наведеному фрагменті ініціальні або медіальні ІГ, оформлені низьким висхідним термінальним тоном, містять перелік деталей настання літнього ранку у лісі (*But the 'glorious ,sun,§ ,rising,§...; And 'looking a ,long them,§ with 'reverently 'shaded ,eyes, §...*), у той час, як низький спадний тон маніфестує закінченість думки (*... in its 'long 'bright ,rays. ||...*) і кінець фрагменту (*... while the 'river ,sparkled under it. ||*").

Аналізований різновид описів характеризується значними показниками актуалізації високих спадного (19,35%) та висхідного термінальних тонів (12,90%), що цілком відповідає їхній природі, підтвердженням чого може бути такий фрагмент: *"...and the 'thunder ´rolled § and the 'rain ↑ran 'down out of the ´sky § in a 'perfect ,fury ||."* [15]. Розкоти грому (*"...and the 'thunder ´rolled §...*) й сильна злива (*... and the 'rain ↑ran 'down out of the ´sky§...*) передаються оформленням відповідних лексем високим алотоном висхідного тону у поєднанні з поступово спадною ступінчастою шкалою з порушеною поступовістю. Напружена атмосфера під час грози підсилюється також модифікаціями гучності від помірної до високої на певних словах (*↑ran, the´sky, ´rolled*).

За результатами аналізу тонального діапазону в інтонаційній структурі ДМО встановлено високу частоту актуалізації розширеного (58,62%) тонального діапазону. Дещо менші показники середнього тонального діапазону (20,69%) свідчать про особливості таких видів описів, де динамічність забезпечується поєднанням цього параметра з іншими (гучністю, темпом, ритмом тощо).

Тональний діапазон у ДМО характеризується широкою та розширеною зонами при домінуванні останньої (17,24% і 58,62% відповідно). Актуалізація ІГ із широким або розширеним тональним діапазоном у поєднанні з високими алотонами спадного й висхідного тону, прискореним темпом, зміною гучності від підвищеної до високої у межах опису забезпечує міським пейзажним описам високий рівень ЕПП і дозволяє безпомилково класифікувати їх як динамічні. Як

бачимо, загальною тенденцією актуалізації тонального діапазону є його залежність від ступеня емоційності й статично-динамічної домінанти міських описів.

Серед розмаїття тональних інтервалів на стику ІГ, зареєстровано високу частоту (48,49%) нульового тонального інтервалу між ІГ міських динамічних пейзажних описів. Такий тональний інтервал забезпечує, насамперед, зв'язність тексту описових фрагментів. Середній негативний тональний інтервал (13,63%) зафіксовано, переважно, між ІГ розглядуваних описів міста, де цей тональний інтервал реалізується на стиках ІГ, оформлених висхідним тоном та низьким рівнем початку наступних ІГ. Розширений негативний тональний інтервал актуалізується між суміжними ІГ, які завершуються висхідним тоном та починаються низьким тональним рівнем. Описані вище варіації тонального інтервалу наочно ілюструє наступний приклад: "...on which the ˘waters ˘chafed and ˘dashed,§ the ˘wild, ˘year ˘through,§ there ˘stood a ↑solitary ˘lighthouse. || ˘Great ˘heaps of ˘sea-weed§ ˘clung to its ˘base..." [13]. У цьому прикладі ДМО зареєстровано негативний розширений інтервал між ІГ (...the ˘wild, ˘year ˘through,§ there ˘stood a ↑solitary ˘lighthouse. ||). Такі перепади тональних рівнів у сполученні з ковзною шкалою, високим висхідним тоном (...the ˘wild, ˘year ˘through,§...), внутрішньосинтагменними тональними інтервалами, складним інтонаційним контуром з двома спадними тонами з великою швидкістю зміни їх руху (on which the ˘waters ˘chafed and ˘dashed§), прискореним рухом тону на ядерному складоносієві цієї ІГ (there ˘stood a ↑solitary ˘lighthouse. ||) і прискореним темпом упродовж усього фрагмента та модифікаціями гучності від помірної на початку (on which the ˘waters ˘chafed and ˘dashed§) до підвищеної (the ˘wild, ˘year ˘through§) підвищують рівень ЕПП опису і сприяють його динамічності.

Розмаїття тональних інтервалів на стику ІГ динамічних картин міста проілюструє такий приклад: "-It was ˘cold | and the ˘wind§ ˘knifed ˘through§ his

'thin ,top-coat | and he ,paused a ,moment§ 'looking •over the ,city§ the 'way a ,general ,might ,survey§ a`captured ,country. || `Traffic§ 'crawled ,beetle-like§ in the ,streets. || Far a ,way§ 'almost 'buried in the ↑golden 'afternoon ,haze§ the 'Bay •Bridge ,glittered § 'like a ↑mad 'man's mi`rage. || To the ,east § 'all but ,lost § be'hind the 'downtown ,high-, rises§ the 'crammed and ↑dirty ,tenants§ with their ,stainless,§ 'still 'forest of ↑T, V ,areals. || It was `better up ,here,| ,better § than in the ,gutters||." [14], у якому позитивний розширений інтервал між суміжними ІГ (...and the ,wind§ 'knifed ,through § his 'thin ,top-coat | and he ,paused a ,moment § 'looking •over the ,city §) у поєднанні з помірними гучністю й темпом та нульовим тональним інтервалом між термінальними ритмогрупами зі спадними термінальними тонами попередніх і низьким передтактом наступних ІГ (It was `cold | and the ,wind § 'knifed ,through § his 'thin ,top-coat§: ...better § than in the ,gutters§; mi`rage § to the ,east §) надають цим ділянкам інформативної ваги, сигналізують про зв'язність та цілісність опису. В ІГ, об'єднаних позитивним вузьким тональним інтервалом ('Far a ,way§ 'almost 'buried in the ↑golden 'afternoon ,haze§), цей міжсинтагменний інтервал також сприяє передачі цілісної картини, що розгортається перед очима слухачів, та підтверджується подальшою деталізацією опису Нью-Йорка з його неймовірним темпом життя. На лексичному рівні значущість останнього речення акцентується лексичним повтором (It was better up here, better...), який уточнює подані вище деталі міського пейзажу. Поєднання його інтонаційного оформлення (всі ІГ завершуються різними за рівнем спадними тонами, які констатують головну думку всього опису; ІГ, що містить уточнення, відокремлена середньою паузою, яка підсилює лексичний повтор) з відповідним лексичним наповненням демонструють одновекторну взаємодію одиниць різних мовних рівнів.

На ділянці "передтакт-такт" у ДМО зареєстровано переважання позитивного середнього тонального інтервалу, який маніфестує середній рівень такту. Така інтонаційна організація властива монологічному мовленню, зокрема й опису. Позитивний звужений та розширений тональний інтервал на цій ділянці характеризуються дещо меншими показниками. При цьому наявність позитивного розширеного інтервалу надає динамічності описам і впливає на зростання рівня їхнього ЕПП, а звужений, навпаки – вказує на середній або низький рівень початку поступово спадної ступінчастої шкали з порушеною поступовістю й таким чином не надає значущості цій ділянці інтонаційного контуру.

На стику "передтакт-такт" у ДМО зареєстровано досить високий показник (30,00%) функціонування позитивного розширеного інтервалу. Це пояснюється тим, що такий тональний інтервал маніфестує високий тональний рівень початку шкали. Переважання позитивного середнього тонального інтервалу (65,00%) на ділянці "передтакт-такт" свідчить про середній рівень початку шкали й наростання динаміки під час реалізації ДМО.

На аналізованій ділянці інтонаційного контуру ДМО зафіксовано переважання позитивного середнього тонального інтервалу й дещо нижчі показники його розширеного різновиду, що свідчить про середній і високий початок шкали, який репрезентує зростання динаміки та рівня ЕПП. З характеру функціонування тонального інтервалу на стику між передтактом і тактом видно переважання середнього позитивного інтервалу. Його зміна у бік звуження або розширення підвищує рівень ЕПП та роль динамічної складової (при розширенні) або не виокремлює цю ділянку як просодично значущу (при звуженні). Значні показники розширеного тонального інтервалу свідчать про те, що таким інтервалом між передтактом і тактом у поєднанні з підвищеними гучністю й тональним рівнем оформлюються ініціальні та кульмінаційні ІГ описів.

На ділянці "шкала–ядро" зареєстровано нульовий, позитивний та негативний тональні інтервали. Найрекурентнішим в ДМО є нульовий інтервал. Це свідчить про те, що між перед'ядерною частиною і термінальною ритмогрупою такий інтервал маніфестує початок реалізації термінального тону, який не

інтенсифікує ІГ і не позначає нову чи важливу інформацію. Крім того, зареєстровано незначні показники позитивних і негативних звуженого й вузького інтервалу, функціонування яких зумовлюється наступною реалізацією тону в ядерній ритмогрупі. Серед позитивних і негативних інтервалів між перед'ядерною частиною і термінальною ритмогрупою спостерігається переважання середнього негативного різновиду. У ДМО також зафіксовано розширений різновид позитивного (10,66%) і негативного (8,77%), а також негативний широкий (3,77%) інтервали. Зафіксовані види тонального перепаду притаманні ІГ зі спадним тоном, які є емоційними чи інформаційними центрами описів. Наявність розширеного позитивного і негативного та широкого негативного тонального інтервалу на аналізованій ділянці ДМО підвищує його емоційний рівень та семантичну вагу.

Найрекурентнішим тональним інтервалом на стику ядра та затакту в ДМО є нульовий (65,00%). Цей різновид інтервалу зареєстровано в ІГ, позначених рівним або спадним тоном й низьким рівним затактом. ДМО характеризуються рівновеликими показниками (12,5%) середнього й розширеного позитивних тональних інтервалів між ядром і затактом ІГ, оформлених висхідним термінальним тоном. Середній негативний інтервал наявний в ІГ, оформлених спадним тоном із висхідним рухом на ядерному складоносієві та спадним або рівним низьким затактом.

ДМО мають найвищі показники негативного розширеного тонального інтервалу між ядром і затактом в ІГ, оформлених спадним тоном з висхідним рухом тону на наголошеному складоносієві й спадним на затакті, що забезпечує тексту середній або високий рівень ЕПП. Розширений і широкий негативні інтервали між ядерним складоносієм і затактом у поєднанні з модифікаціями темпу (повільний → прискорений → швидкий) і гучності (помірна → підвищена), виділенням певних лексем спеціальним підйомом, складним інтонаційним контуром ІГ (наявність двох кінетичних тонів) надають ДМО емоційності, що змінюється від низького до середнього й високого рівнів. Наступний приклад ілюструє функціонування негативного розширеного і широкого інтервалів між

ядром і затактом: "*The 'rain* ξ *on the 'tin roof* ξ *had 'swelled to a 'roar,* ξ *and the 'thunder* ξ *was 'damned 'near con* ξ *tinuous.* ξ *"* [15], у якому розглядуванні різновиди тонального інтервалу додають емоційності зображенню негоди й підкреслюють її розгорання у часі. Такі тональні перепади у поєднанні з іншими просодичними параметрами (підвищеною гучністю, темпоральними модифікаціями) забезпечують високий рівень ЕПП опису в цілому.

Отже, в ході аудитивного аналізу були встановлені такі тональні характеристики ДМО: висхідний середній підвищений рівень такту, поступово спадна ступінчаста і поступово спадна ступінчаста шкала з порушеною поступовістю, а також усічена шкала, високі й низькі алотони спадного й висхідного тонів, розширений тональний діапазон. Тісний смисловий зв'язок ДМО забезпечується високою рекурентністю нульового тонального інтервалу між ІГ, у той час як на ділянках "шкала-ядро" та "ядро-затакт" такий інтервал маніфестує початок реалізації рівного або спадного тону термінального і низького рівного затакту.

Отримані результати можуть бути корисними для подальших лінгвістичних розвідок у галузі експериментальної фонетики, текстології та компаративної лінгвістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гареева Л. Н. Функции пейзажа в романах И. С. Тургенева "Дворянское гнездо" и "Накануне". *Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Филология. Журналистика*. Воронеж, 2012. № 1. С. 33—39.
2. Гуменюк І. Л. Експериментально-фонетичне дослідження англomовних прозових описів природи. *Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки*. 2011. Вип. 213. С. 161—165.
3. Гуменюк І. Л. Систематизація ознак описів природи сучасної англomовної прози. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) : [у 4 ч.]*. Кіровоград: РВВ КДПУім. В. Винниченка, 2009. Вип. 96(2). С. 165—169.

4. Гонтаренко Н. М. Семантична геометрія дієслів руху сучасної англійської мови. *Актуальні проблеми германської філології* : матеріали III міжнар. наук. конф., м. Чернівці, 10—12 квітня 2008 р. Чернівці, 2008. С. 75—77.
5. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійських емоційних висловлювань. монографія. Київ: Вид. центр КДЛУ, 2001. 351 с.
6. Калита А.А., Тараненко Л.І. Перцептивна й інструментальна оцінки емоційно-прагматичного потенціалу висловлень. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки: Мовознавство*. 2012. №24 (249). – С. 186-191.
7. Пасічник Г. П. Лексико-семантичні та структурні особливості тематично-описового дискурсу "природа" у творах письменників 18 — поч. 20 ст.: дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.04. Львів, 2005. 212 с.
8. Селеменова О. А. Структурные схемы безличных предложений – знаки синтаксического концепта "состояние природы и окружающей среды". *Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Филология. Журналистика*. 2006. № 2. С. 128—132.
9. Юрков Е. Е. Метафора лингвокультурного кода "растения" в аспекте лингвокультурологии. *Вестник Воронежского государственного университета*. 2012. № 1. С. 137—141.
10. Chaplinska N. A. Stylistic Peculiarities of Nature Descriptions in Medieval English Literature. *LATEFLLL-Ukraine Newsletter*. 1996. No. 4. P. 21.
11. Taranenko L. Correlation of the English Fairy Tale's Plot Structure and its Prosodic Organisation. *Advanced Education*. 2017. Vol. 7 P. 114-122. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.105385>.
12. Dickens Ch. Tale of Two Cities. [Електронний ресурс]. URL : <http://www.libribox.org/a-tale-of-two-cities-by-charles-dickens/>. (дата звернення 02.01.2020).

13. Dickens Ch. The Christmas Books. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.learnoutoud.com/Free-Audio-Video/Literature/European-Classic/A-Christmas-Carol/29311>. (дата звернення 02.01.2020)

14. King S. Selected Stories [Электронный ресурс]. URL : <http://www.free-books.me/audio/hudozh/fantastica/63148-King-rassказы> mp3.(дата звернення: 10.01.2017).

15. King S. The Green Mile. London [Электронный ресурс]. URL : <http://www.audible.com/pd/The-Green-Mile-Audiobook/BOO2UZKWLA>. (дата звернення: 02.01.2020).